

FAST I SVÅNGREMMEN

När regeringar och centralbanker lättar på pungen brukar kraven på åtstramning vanligtvis komma som ett brev på posten. Men efter det gångna årtiondets ekonomiska misslyckande borde motståndet till nedskärningar nu vara större än förut. Dessutom är alternativen fler.

AV JONAS ELVANDER

En analys av efterspelet till finanskrisen 2008 har den amerikanske ekonomen Paul Krugman sammanfattat det hela på ett koncist sätt: "allt gick fel 2010". När bostadsmarknaden brakade samman i USA och chockvågorna sändes ut över världen vidtog centralbanker och regeringar av skiftande kulörer inledningsvis expansiva ekonomiska åtgärder för att dämpa effekterna. Det tog dock bara ett drygt år innan den återuppväckta keynesianismen hade övergetts och påbuden om åtstramning började hagla.

Tanken att en för stor offentlig skuldsättning är ohållbar och måste kompenseras med nedskärningar är instinktiv hos många, inte minst inom ekonomskräet. Det är dock inte nödvändigtvis fallet, eftersom ett lands ekonomi inte fungerar på samma sätt som ett hushåll. Ett land med en självständig centralbank är helt enkelt inte samma sak som en privatekonomi. Men få lärdomar tycks ha dragits från den förra krisen. I förra veckan sade Frankrikes utrikesminister Bruno Le Maire att de stödpaket som nu betalas ut kommer att behöva kompenseras av åtstramning när coronakrisen är överständer. Det var den första rösten i den kör av politiker och ekonomer som i en inte alltför avlägsen framtid

kommer att kräva att vi "drar åt svångremmen".

Enligt den franske nationalekonomen Dany Lang som är verksam vid Sorbonne-universitetet i Paris vore åtstramning det sämsta man kunde göra i nuläget.

– Sist man bedrev expansiv ekonomisk politik var efter krisen 2008, framförallt i Kina och USA. Men i Europa började vi med åtstramning redan 2009. Det kan vara motiverat när ekonomin är överhettad och inflationen för hög. Men det är sannerligen inte fallet i dag när vi befinner oss i en recession. Och mycket tyder på att detta kommer att bli den värsta recessionen någonsin. Åtstramning skulle vara den sämsta idén någonsin eftersom det skulle bli värre än det blev i Grekland efter den förra krisen, säger han till Flamman.

ÄVEN CLEMENT FONTAN, ekonom verksam vid universitetet i Louvain-la-Neuve i Belgien, menar att åtstramning vore en katastrof i dagsläget.

– Teoretiskt finns det ingen anledning att införa åtstramning. Det kan bli som förra gången när regeringarna bedrev keynesiansk politik under ett år och sedan gick över till åtstramning. Om ett år riskerar vi att stå där med enorma statsskulder. Men det går att leva

MICHAEL PROBST/AP/TT.

EUROPEISKA CENTRALBANKEN
ECB har köpt statspapper för 750 miljarder euro. Men snart lär kraven på kompensatoriska nedskärningar i medlemsländernas regeringsbudget komma.

med en statsskuld över hundra procent, som Japan visar. Det är inte nödvändigtvis ett problem. Det finns därför inget makroekonomiskt argument som säger att man måste göra nedskärningar på grund av en hög statsskuld. I dag finns det inga ekonomer förutom vissa extrema libertarianer som hävdar att åtstramning krävs, säger han.

MEN OM ÅTSTRAMNING inte är nödvändigt är frågan vilka alternativen är. Ett alternativ som har nämnts för att hantera statsskulden är att man lyckas få upp inflationen så att de nya skulder som nu ackumuleras så att säga "åts upp" av sig självt. Dany Lang tror att det skulle fungera i teorin, men att det kan bli svårt att genomföra i praktiken.

– Inflation kan fungera eftersom priserna skulle öka vilket skulle leda till att skulden minskar av sig självt. Men problemet är att vi snarare kommer att befinna oss i en deflationistisk situation efter krisen. Vi kanske till och med kommer att få skulddeflation vilket innebär att skulderna ökar. Chansen att vi får en högre inflation efter denna kris är nästan noll, säger han.

Även Clement Fontan menar att det inte är troligt att vi kommer att befinna oss i ett inflationistisk läge efter krisen.

– Inflationen är så klart ett vapen men det är inte mycket som tyder på att löneinflationen kommer att öka efter krisen. Tvärtom.

En annan väg som har nämnts i diskussioner bland heterodoxa ekonomer är att centralbanken helt enkelt "parkerar" skulderna på sina konton och "annulerar" den genom att behålla den där för all framtid.

För Clement Fontan är detta en mer sannolik åtgärd.

– Centralbanken kan annullera skulden genom att parkera den på sina konton och ständigt förlänga löptiden på statsobligationerna. Då betalar staterna inte längre några räntor. Det är det man kallar en "roll-over" av skulden, eftersom centralbanken köper direkt upp statsobligationerna. Detta kan också kallas för permanenta kvantitativa lättnader. Detta är det troligaste scenariot eftersom det inte kräver några institutionella förändringar eller finanspolitiska beslut, säger han.

Även Dany Lang menar att det är en mer framkomlig väg. För eurozonens del efterlyser han dock förändringar i de europeiska fördragen eftersom Europeiska Centralbanken (ECB) inte tillåts fungera som en vanlig centralbank i flera avseenden.

– ECB skulle kunna fortsätta köpa upp skulderna och hålla dem på sina konton genom att förlänga löptiden in i det oändliga. Men för att det ska vara möjligt borde man slopa artiklarna 1–3 i Maastrichtfördraget som kräver att ECB köper obligationer på den sekundära marknaden. Det innebär nämligen att medlemsstaterna skuldsätter sig hos privata långivare för en avgift. ECB tar sedan över lånen från bankerna. ECB kan alltså inte direkt finansiera staterna enligt Maastrichtfördraget, säger han.

Problemet med denna väg är att skulden kommer att existera i det oändliga hos centralbankerna, vilket gör att kraven på åtstramning kan höjas när som helst i framtiden igen.

– Om man gör det skjuter man bara upp problemet i framtiden. Sedan beror det också på cen-

tralbankernas kapacitet att köpa statsobligationer och marknadernas förtroende för dem, säger Clement Fontan.

BÅDE LANG OCH FONTAN pekar i stället på behovet av att bekämpa recessionen med investeringar. De åtgärder som Dany Lang efterlyser innefattar stora offentliga investeringar eftersom de som har gjorts enligt honom inte går tillräckligt långt.

– ECB har redan stimulerat ekonomin med 750 miljarder euro men det kommer inte att räcka. Staterna har även vidtagit egna åtgärder de senaste veckorna, men de har inte haft någon direkt effekt på ekonomin. Man borde öka utgifterna eller höja minimilönen, vilket automatiskt gör att lönerna strax ovanför dem också höjs.

En annan åtgärd som ännu inte har diskuterats så mycket i Europa är enligt Clement Fontan helikop-

THANASSIS STAVRANIS/AP/TT

"EKONOMISK SKENDRÄNKNING"
 Det kallade Grekland tidigare finansminister Gianis Varoufakis behandlingen av Grekland efter finanskrisen 2008. Risken är stor att historien upprepar sig.

förvärra situationen och öka sannolikheten att man inför åtstramning, vilket i sin tur kommer att omöjliggöra tillväxt. Därför behöver vi en skuldamnesti. Om ett land med hög privat skuldsättning, som Sverige, kollapsar kommer alla andra länder att följa efter. Detta är en reell fara. De flesta kriserna börjar inte i den offentliga utan i den privata delen av ekonomin, säger han.

– Vad gäller frågan om beskattning menar båda att det är ytterligare ett verktyg. Dock har de olika syn på vilka konsekvenserna skulle bli.

– Eftersom skatter ofta är del av åtstramningspaket tror jag inte att det vore en bra idé i en recession. Skatterna måste i så fall läggas på de rikaste, till exempel genom att införa marginalsatser på 90 procent som Roosevelt gjorde i USA på 1930-talet.

Ett annat område som borde beskattas är enligt Lang finansmarknaden.

– Jag skulle vilja ha en så kallad Tobin-skatt på finansiella transaktioner. Den skulle stå i proportion till hur länge spekulanter håller tillgångar på sina konton. Om man köper och säljer tillgångar inom loppet av nanosekunder som datorer gör på finansmarknaderna borde denna skatt vara hög, säg 50 procent. För dem som håller tillgångar under en längre tid, säg två år, kan den vara mycket lägre. Detta skulle bidra till att lugna finansmarknaden som antingen är överoptimistisk eller överpessimistisk, vilket påverkar tillståndet i den reala ekonomin, säger han.

Dany Lang efterlyser också skatter på plattformsföretag som Amazon vilka faktiskt tjänar på den pågående krisen.

terpengar, det vill säga att pengar delas ut direkt till medborgarna.

– I denna stagnerande kontext återstår alternativ som helikopterpengar. Men frågan är exakt vilka som ska få dessa pengar, om de ska stå i proportion till folks förmögenhet och så vidare. Så det krävs mycket koordination.

För Lang är en form av helikopterpengar också välkommen, men endast i ett mycket specifikt syfte. Han har länge studerat frågan om privat skuldsättning och för snart två år sedan skrev han en artikel i tidningen Libération tillsammans med den australiensiske ekonomen Steve Keen i vilken de varnade för att den höga privata skuldsättningen i världen riskerar att utlysa en kris. De förutsåg då att denna kris skulle inträffa inom ett till tre år om inget görs för att hantera de privata skulderna. Ett sätt att undvika detta är enligt Lang och Keen en så kallad skuldamnesti.

– Coronaviruset kommer att öka den privata skuldsättningen ännu mer eftersom företag går i konkurs. Det betyder att en redan allvarlig situation håller på att förvärras eftersom den privata skuldsättningen var historiskt hög redan före krisen. Jag och Keen anser att det är dags för en skuldamnesti eftersom delar av dessa privata skulder måste raderas. Ett sätt att gå till väga är att centralbanken sätter in ett visst belopp på skuldsatta hushålls bankkonton som ska gå till att betala av skulderna.

En av anledningarna till att det privata skuldberget måste hanteras är enligt Lang att det annars riskerar att förvärra det påstådda problemet med offentliga skulder. Det skulle nämligen i sin tur öka sannolikheten för åtstramning.

– Eftersom många företag går i konkurs nu är risken stor att stater väljer att omvandla privata skulder till offentlig skuld. Det skulle bara

PHILIP DANAU/AP/TT

SLAG I LUFTEN

Danmarks statsminister Mette Frederiksen har sagt att företag i skatteparadis inte ska få hjälp. Men regeringens åtgärder innehåller flera kryphål.

Det har uppmärksammats mycket att Danmark väljer att inte hjälpa företag som är baserade i skatteparadis. Men mindre känt är att den danska regeringens lista över skatteparadis inte inkluderar skatteparadis som Irland, Luxemburg, Nederländerna, Jersey och så vidare.

– Vi måste fundera på vilka sektorer som är nödvändiga och bidrar till mänskligt och miljömässigt välbefinnande. Detta kan man påverka genom skatter, till exempel genom ändrade momsregler. Företag som Amazon som knappt betalar någon skatt alls och som utnyttjar offentlig infrastruktur för sin företagsmodell borde också beskattas med en speciell skatt.

ÄVEN CLEMENT Fontan ser behovet av skatter på förmögenhet och hög inkomst, men menar att det kräver en typ av internationell koordination som vi inte har sett på över 40 år.

– Det vore bra att införa höga skatter som man gjorde efter världskrigen. Men i länder som Frankrike var det endast möjligt på grund av att de stora förmögenheterna var komprometterade med de tyska ockupanterna, så de hade ingen politisk makt längre. Utan kapitalkontroller kommer inte ett enskilt land kunna införa höjda för skatter utan att skatteflykt uppstår. Om till exempel Sverige gör detta i dag är risken stor att förmögenheterna flyttar till Finland. Nästan ingen talar därför i dag om att beskatta rikare hårdare, säger Clement Fontan.

Han pekar också på att de försök

som nu görs att bestraffa företag som är baserade i skatteparadis, till exempel av Danmarks regering, präglas av en hög dos dubbelmoral.

– Det har uppmärksammats mycket att Danmark väljer att inte hjälpa företag som är baserade i skatteparadis. Men mindre känt är att den danska regeringens lista över skatteparadis inte inkluderar skatteparadis som Irland, Luxemburg, Nederländerna, Jersey och så vidare, säger han.

FÖR CLEMENT FONTAN är sannolikheten av dessa skäl stor att det kommande årtiondet kommer att präglas av åtstramning.

– Vi kan inte utesluta att det blir fråga om åtstramning. Det kan bli så att man nu lättar på EU-reglerna gällande skuldsättning och underskott, men efter några år kan kommissionen komma och säga till medlemsstaterna att 'nu måste ni få ordning på finanserna'. Och då kommer de kvantitativa lättnader som bedrivs plötsligt att kompletteras med de villkor på åtstramning som gällde för krisländerna efter finanskrisen 2008. Så vi kan få återuppleva 2009-10 om ett par år.

– Dock kan man hoppas att vi slipper den moraliserande diskur-

sen som man hörde då, eftersom coronaviruset drabbar allt och alla. Men tyvärr har vi redan börjat höra kulturalistiska uttalanden om de sydeuropeiska länderna, till exempel från Nederländernas finansminister. Problemet är att om de nordeuropeiska politikerna slutade tala i moraliska termer om Sydeuropa skulle den åtstramning som man tvingade på dessa länder för tio år sedan delegitimeras. Hela karriärer har byggts på detta, säger han.

Det grundläggande problemet är enligt Clement Fontan att de internationella styrkeförhållanden som gällde under förra krisen inte har förändrats. Det som dock faktiskt skulle kunna förändra saker och ting är den allmänna medvetenhet som nu har uppstått i samhället om situationen i världen och behovet av starka offentliga välfärdstjänster.

– Med tanke på dagens styrkeförhållanden är det svårt att se någon substantiell förändring. Men ingen kan förutse framtiden. Efter andra världskriget förändrades situationen drastiskt. Om de som arbetar i sjukvården och deras situation får tillräckligt stor uppmärksamhet kanske det kan leda till att de politiska styrkeförhållandena förskjuts. ✘